

Białystok, dn. 31.10.2016 r.

dr Anna Młynarczuk-Sokołowska
Katedra Edukacji Międzykulturowej
Wydz. Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu w Białymstoku

Recenzja wydawnicza raportu
**DIAGNOZA STANU EDUKACJI KULTUROWEJ
W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM**
autorstwa Macieja Białousa, Łukasza Kiszkiela, Małgorzaty Skowrońskiej i
Katarzyny Sztop-Rutkowskiej, Białystok 2016, s. 288

Przestrzeń kultury jest przestrzenią szeroko pojętej edukacji. Edukacja tym samym stanowi obszar kultury, jest swoistym jej „ekranem”¹. Jerzy Nikitorowicz zauważa, że *Kultura stanowi wyzwanie dla edukacji i daje podstawę do działań edukacyjnych, a ich efektem jest rozwijająca się i wzbogacająca tożsamość człowieka i grupy, kreowana poprzez aktywność i twórcze działania*². Współczesny człowiek coraz częściej ma szansę być uczestnikiem wielu kultur, co może być źródłem samopoznania oraz jednostkowego i społecznego rozwoju, jak i lęków i obaw o utratę własnej tożsamości. Warto podkreślić, że to odpowiednio zaprojektowana edukacja jest czynnikiem przygotowania do aktywnej, twórczej i efektywnej partycypacji w kulturze/kulturach oraz czerpania z jej/ich dorobku. Stąd jej doniosła rola.

Problematyka edukacji kulturowej jest niezwykle ważna w okresie nieustających przemian społeczno-kulturowych i cywilizacyjnych, które obserwujemy obecnie w Polsce. Od zaledwie ćwierćwiecza polskie społeczeństwo ma możliwość podejmowania wielu różniących się od siebie, niezależnych inicjatyw kulturowych. Edukacja kulturowa dla wielu osób, jak i organizacji oraz placówek jest obszarem wolności, definiowania własnego Ja, realizacji własnych oraz społecznych priorytetów. Na płaszczyźnie praktyki kultury obserwujemy rozwój różnego rodzaju metod i form aktywności kulturowej, które wykorzystywane są w toku inicjatyw kulturowych, pełniących m.in. funkcję edukacyjną,

---

¹ Cyt. za J. Nikitorowicz, Źródło: notatki własne z wykładu, *Ku jakiej tożsamości Człowieka i Uniwersytetu w procesie edukacji?* Wykład został wygłoszony dnia 17.03.13 r. w ramach cyklu *Podlasie w badaniach naukowych*. Organizator Biblioteka Główna Uniwersytetu w Białymstoku, im. J. Giedroycia.

² J. Nikitorowicz, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 11.

adresowanych do różnych grup wiekowych, narodowych, etnicznych itd. W kontekście powyższego pojawia się również coraz więcej pytań dotyczących kultury w zakresie jej definiowania, upowszechniania, finansowania itd. Znaczenia nabiera więc prowadzenie analiz badawczych związanych z rozumieniem istoty kultury, sposobami jej animacji, odpowiedniej do potrzeb poszczególnych środowisk lokalnych polityki kulturowej itd.

Recenzowany raport jest rezultatem pracy badawczej zespołu białostockich socjologów skupionych wokół Uniwersytetu w Białymstoku i tym samym Fundacji SocLab podejmującej ważne, cykliczne działania o charakterze społecznym i badawczym. Zasadniczym celem podjętych dociekań badawczych było przedstawienie stanu i specyfiki edukacji kulturowej w województwie podlaskim. Badanie zostało zrealizowane w 2016 roku w ramach trzyletniego projektu Podlaski Pomost Kultury (2016–2018). Niniejszy projekt stanowi regionalne wydanie programu Bardzo Młoda Kultura, zainicjowanego przez Narodowe Centrum Kultury.

Opracowanie rozpoczyna *Wprowadzenie teoretyczno-metodologiczne*, w którym Autorzy raportu prezentują podstawowe założenia metodologiczne i teoretyczne podjętej przez nich inicjatywy badawczej. Ukazują cele badań, problemy badawcze oraz metody i techniki badań. Teoretyczne podstawy prowadzonych dociekań badawczych koncentrują, odwołując się do literatury przedmiotu, na przedstawieniu obowiązującej w pracy definicji edukacji kulturowej.

Diagnozę obecnego stanu edukacji kulturowej w województwie podlaskim otwiera rozdział poświęcony analizie danych zastanych. Autorzy opracowania prezentują w nim treści zawarte w różnego rodzaju dokumentach dokonując ich podziału ze względu na źródło pochodzenia. Należą do nich: statystyki publiczne (tj. dane Głównego Urzędu Statystycznego i innych instytucji), raporty i publikacje dotyczące tematu edukacji kulturowej, dokumenty strategiczne jednostek samorządu terytorialnego, strony internetowe instytucji zajmującymi się edukacją kulturową). Podjęte analizy dotyczą przede wszystkim wydatków na kulturę i wskaźników aktywności instytucji kultury. W tej części opracowania jest również zarysowana problematyka dotycząca edukacji kulturowej w województwie podlaskim w świetle dostępnych źródeł wiedzy (opracowania naukowe, publikacje i raporty badawcze, raporty diagnostyczne i ewaluacyjne, itd.).

Kolejna część opracowania *Ilościowe badanie podmiotów zaangażowanych w edukację kulturową* rozpoczyna opis metodologii i przebiegu badania ilościowego z wykorzystaniem Internetu (CAWI). Następnie Autorzy raportu prezentują kluczowe kwestie związane z realizacją edukacji kulturowej w województwie podlaskim tj. istota działalności w

zakresie edukacji kulturowej, obszary i formy działań podmiotów związanych z edukacją kulturową, grupy odbiorców (uczestników) i typy działań z zakresu edukacji kulturowej, najważniejsze problemy (bariery) związane z prowadzeniem tego typu edukacji, itd. Kolejny rozdział *Edukacja kulturowa w województwie podlaskim – perspektywa jakościowa*, został podzielony na trzy zasadnicze części: *Edukacja kulturowa w instytucjach kultury*, *Edukacja kulturowa w placówkach oświatowych*, *Edukacja kulturowa jako obszar działania organizacji pozarządowych*. Treści zawarte w poszczególnych podrozdziałach opracowano na podstawie analizy indywidualnych wywiadów pogłębionych oraz zogniskowanych wywiadów grupowych. Wywiady te przeprowadzono w następujących trzech grupach osób zaangażowanych w działania z zakresu edukacji kulturowej: nauczyciele (pracujący w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych), pracownicy instytucji kultury i działacze organizacji pozarządowych. Do analizy włączono także materiał zgromadzony w toku wywiadu grupowego z przedstawicielami instytucji oświatowych odpowiadających za nadzór i kształcenie nauczycieli, tj. Kuratorium Oświaty, Centrum Edukacji Nauczycieli, niepubliczne ośrodki szkolenia nauczycieli oraz z dyrektorami i kierownikami instytucji kultury działających na terenie województwa podlaskiego. Ostatni z rozdziałów *Polityka lokalna wobec edukacji kulturowej*, został przygotowany na podstawie wywiadów z przedstawicielami JST i jest poświęcony analizie polityki prowadzonej w zakresie edukacji kulturowej w trzech wybranych gminach województwa podlaskiego. W efekcie przedstawiono trzy różne modele podejmowanych działań. Merytoryczną część opracowania kończą rekomendacje ogólne sformułowane na podstawie przeprowadzonych przez Autorów raportu analiz badawczych, które mogą służyć usprawnieniu polityki i praktyki edukacji kulturowej.

Treści zawarte w poszczególnych częściach raportu zostały opracowane w sposób przemyślany i profesjonalny. Prezentując teoretyczne podłoże badań własnych jego Autorzy, na podstawie analizy literatury przedmiotu poszukują przewodniej, z perspektywy podjętych analiz badawczych, definicji edukacji kulturowej, zestawiając ten rodzaj edukacji z edukacją kulturalną. Następnie ukazują rozumienie edukacji kulturowej i kulturalnej przez praktyków oraz osoby związane ze środowiskiem akademickim. Charakter podjętych analiz bez wątpienia jest logiczny. Pozwala na uchwycenie specyfiki edukacji kulturowej oraz ukazanie różnic i podobieństw pomiędzy edukacją kulturową i kulturalną. Skłania do refleksji nad odpowiedzialnym używaniem terminów edukacja kulturowa i edukacja kulturalna, które niejednokrotnie są utożsamiane i stosowane bez rozumienia istoty każdego z nich. Warto jednak uzasadnić dlaczego został przyjęty taki, a nie inny sposób definiowania edukacji

kulturowej. W tej części pracy na stronie 11, w narracji prowadzonej przez Autorów w następujących zdaniach zbędne wydaje się słowo „chyba”, gdyż sugeruje ono niepewność wysuniętych stwierdzeń.

- Każda próba dokładnego określenia pojęcia edukacji kulturowej powinna chyba zawierać w sobie wyjaśnienie czym różni się ono – jeśli w ogóle – od edukacji kulturalnej”.

- Wbrew bowiem wynikom internetowej wyszukiwarki Google, która znajduje blisko pięć razy więcej odpowiedzi na zapytanie „edukacja kulturowa”, to „edukacja kulturalna” jest chyba pojęciem bardziej rozpowszechnionym w dyskursie publicznym”.

Autorzy raportu słusznie akcentują fakt, iż edukacja kulturowa, mimo różnic w jej definiowaniu ma charakter procesualny. W celu nakreślenia specyfiki edukacji kulturowej, warto zasygnalizować jakich zagadnień mogą dotyczyć treści edukacji kulturowej i tym samym jaka jest relacja tego rodzaju edukacji do edukacji wielo- i międzykulturowej, które mają istotne znaczenie na Podlasiu – miejscu zróżnicowanym pod względem narodowym, etnicznym, religijnym i wyznaniowym. Wzbogaceniu treści zawartych w tej części pracy mogłaby służyć prezentacja wybranych kwestii dotyczących edukacji kulturowej, kultury i edukacji zawartych w pracach Ireny Wojnar i Janusza Gajdy.

Autorzy raportu podjęli się trudnego i ambitnego zadania jakim było uzyskanie rzetelnego obrazu stanu edukacji kulturowej w województwie podlaskim. W celu jego realizacji zespół badaczy wykorzystał kilka komplementarnych, wzajemnie uzupełniających się metod i technik badawczych (analiza danych zastanych, wywiady ilościowe przeprowadzone techniką CAWI, indywidualne i grupowe wywiady pogłębione). Zaprezentowana w pracy koncepcja metodologiczna została opracowana poprawnie, zgodnie z zasadami stosowanymi w metodologii badań społecznych. Dobór wskazanych przez Autorów raportu metod i technik badawczych bez wątpienia umożliwił wieloaspektowe rozpoznanie stanu edukacji kulturowej na Podlasiu. We wprowadzeniu teoretyczno-metodologicznym, aby zachować precyzję wypowiedzi, do treści celu pierwszego (s. 6) proponuję dodać słowo „stanu” (Scharakteryzowanie stanu edukacji kulturowej...). W związku z tym, że uczestnikami edukacji kulturowej są osoby w różnym wieku, przynależące do różnych grup narodowych, etnicznych itd. i możliwe jest utworzenie m.in. typologii uczestników tego typu edukacji, sugeruję zastosowanie w jedenastym pytaniu badawczym (s. 7) liczby mnogiej: *Kim są odbiorcy realizowanych działań?*

Wyniki dociekań badawczych Autorów raportu zostały przedstawione w sposób logiczny i czytelny. Dobrym rozwiązaniem jest prezentacja po zakończeniu każdego rozdziału kluczowych wniosków z przedstawionych w nim analiz. Umożliwia to czytelnikowi raportu

sprawne i rzeczowe zapoznanie się z zagadnieniami poruszonymi w poszczególnych częściach pracy. W części poświęconej analizie danych zastanych warto przemyśleć czy tytuł podrozdziału *Stan wiedzy o edukacji kulturowej w województwie podlaskim* w wystarczającym stopniu odpowiada treściom w nim zawartym. W niniejszym podrozdziale Autorzy raportu rozpoczynają od prezentacji rodzajów źródeł w których została podjęta problematyka szeroko rozumianej edukacji kulturowej. Należą do nich: teoretyczne i empiryczne teksty z zakresu edukacji międzykulturowej powstałe w wyniku prac białostockiego środowiska akademickiego, publikacje i raporty badawcze omawiające kondycję kultury w województwie podlaskim lub poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego w regionie, raporty diagnostyczne i ewaluacyjne związane z wdrażaniem konkretnych projektów edukacyjnych i kulturalnych (poziom regionalny i ogólnokrajowy). Następnie przedstawiają wybrane zagadnienia i wyniki badań tam zaprezentowane. W moim przekonaniu analizie należy poddać to, czy rzeczywiście w omawianym podrozdziale został ukazany stan wiedzy o edukacji kulturowej w województwie podlaskim (jeśli tak jakich grup), czy przedstawia on problematykę edukacji kulturowej w świetle literatury przedmiotu i tym samym dostępnych opracowań badawczych. Analizy prowadzone m.in. w tej części raportu mogłaby wzbogacić prezentacja wybranych kwestii zawartych w monografii mojego autorstwa *Od Obcości do Inności. Międzykulturowa edukacja nieformalna w Polsce na przykładzie działań polskich organizacji pozarządowych*, Warszawa 2015, Wyd. Akademickie Żak. W książce zostały opublikowane wyniki badań zrealizowanych m.in. na terenie Białegostoku, które dotyczą międzykulturowej edukacji nieformalnej podejmowanej przez polskie stowarzyszenia i fundacje w kontekście realizowanych treści, stosowanych metod i form pracy, grup uczestników i realizatorów tego rodzaju edukacji, problemów towarzyszących prowadzeniu działań edukacyjnych itd. oraz postulaty dla praktyki społeczno-edukacyjnej.

Na uwagę zasługuje fakt, iż Autorzy raportu kończą prezentację swojej pracy badawczej konkretnymi i użytecznymi społecznie rekomendacjami ogólnymi (s. 252–254). W celu ich ukazania zespół badaczy za punkt wyjścia przyjął dany obszar problemowy związany z realizacją polityki kulturowej i na jego bazie przedstawił propozycje rozwiązań, które mogą być przydatne osobom odpowiedzialnym za budowanie polityki kulturowej i współpracy międzysektorowej. Niektóre z zaprezentowanych rekomendacji dotyczą potrzeby prowadzenia konkretnych działań (np. szkoleń, warsztatów), inne szeroko rozumianej sfery komunikacji (np. akcji informacyjnych, promocyjnych, społecznego nacisku na władze

samorządowe). Wszystkie są równie ważne, a ich implementacja do praktyki społecznej mogłaby znacznie usprawnić prowadzenie edukacji kulturowej.

Autorzy raportu zadbali o wysoką jakość jego warstwy językowej i technicznej. W raporcie pojawiają się jednak drobne „uchylenia” techniczne.

- Warto zwrócić uwagę w których miejscach powinny być zastosowane myśluki, a w których łączniki (zob. prezentacja danych procentowych, m.in. s. 47: 76,7-94,8%; zob. wskazywanie przedziałów czasowych, m.in. s. 49: „(...) 2011-2014 o dotacje (...)”; zob. tytuły publikacji m.in. s. 47: M. Białous, A. Maszkowska, „*Odkryj się*” - *Inicjatywy lokalne. Diagnoza potencjału i zasobów w zakresie kultury w gminie Wasilków*, Białystok 2016.

- Po wskazaniu źródeł opracowania poszczególnych schematów, wykresów, diagramów itd. w niektórych miejscach pojawiają się kropki, w niektórych ich brakuje (np. zob. s. 14 „Źródło: opracowanie własne”).

- Na stronie 82 w słowie „matematyczno-przyrodnicza” brakuje łącznika.

- Zbędna jest kropka po tytule *Polityka lokalna wobec edukacji kulturowej* (s. 226).

- Przed tytułem ankiety (ANKIETA CAWI, s. 262) warto zaznaczyć, że jest to załącznik 1.

Kontynuując wątki związane z analizą strony technicznej przedstawionego do recenzji materiału warto zastanowić się, przygotowując raport do druku, nad podziałem jego struktury na poszczególne rozdziały i podrozdziały. Tego typu podział mógłby sprawić, że stanie się on jeszcze bardziej przejrzysty z perspektywy jego czytelnika.

Podsumowując raport stanowi holistyczne, ambitne i potrzebne opracowanie poświęcone kluczowym zagadnieniom związanym z realizacją edukacji kulturowej w województwie podlaskim. Zawarte w nim treści są wartościowym źródłem wiedzy na temat ważnych aspektów edukacji kulturowej m.in. takich jak: rola animatora kultury w procesie edukacji kulturowej, stosowane metody i formy upowszechniania kultury, trudności towarzyszące realizacji działań kulturowych itd. Autorzy raportu w przemyślany i profesjonalny sposób analizują problemy związane z codzienną praktyką edukacji kulturowej w instytucjach kulturalnych, oświatowych i organizacjach pozarządowych oraz polityką kulturową. Publikacja może być przydatna wszystkim zainteresowanym problematyką edukacji kulturowej zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Animatorom kultury, nauczycielom, studentom oraz osobom decydującym o jej kształcie, upowszechnianiu i dotowaniu.